

SÖRBÖLE HÄLSINGEGÅRD

Antikvarisk medverkan vid tillverkning av åtta nya fönsterbågar och
fyra vattbrädor på gammelbyggningen

Sörböle Hälsingegård
Mo Böle 1:4
Mo socken
Söderhamns kommun
Gävleborgs län
2025

Ulrika Olsson

Slutrapport
Lst dnr: 8845-2024
Beställare: Karin Sandström

Sörböle Hälsingegård

Antikvarisk medverkan vid tillverkning av åtta nya fönsterbågar och fyra vattbrädor
på gammelbyggningen

Sörböle Hälsingegård
Mo Böle 1:4
Mo socken
Söderhamns kommun
Gävleborgs län
2025

Rapport 2025:31
Ulrika Olsson

Länsmuseet Gävleborgs rapportserie

Rapportserien innefattar rapporter inom länsmuseets verksamhetsområden arkeologi, bebyggelsehistoria, byggnadsvård, kulturmiljövård, etnologi, konst- och kulturhistoria.

Du kan själv ladda hem rapporter i PDF-format från länsmuseets hemsida www.lansmuseetgavleborg.se

Rapporter, böcker och mycket annat kan du köpa/beställa i länsmuseets butik butik@xlm.se

Utgivning och distribution:

Länsmuseet Gävleborg

Södra Strandgatan 20, 802 50 Gävle

www.lansmuseetgavleborg.se

© Länsmuseet Gävleborg 2025

Omslagsbild: Gammelbyggningen på Sörböle Hälsingegård sedd från söder vid slutbesiktningen av bottenvåningens ny tillverkade fönsterbågar.

Foto: Ulrika Olsson, 2025-11-07.

Länsmuseet Gävleborg medger spridning av dokumentationsmaterialet med Creative Commons licensen CC-BY, undantag kartmaterialet: © Lantmäteriet, dnr I2018/00110.

ISSN 0281-3181

Print: Trycktrean

Innehållsförteckning

Tekniska och administrativa uppgifter	4
Sammanfattning.....	5
Antikvarisk slutbedömning.....	5
Karta.....	6
Lagskydd/kulturhistorisk betydelse.....	6
Historik och beskrivning.....	6
Orsaker till åtgärd.....	7
Utförda arbeten	10
Åtta nya fönsterbågar	10
Fyra nya vattbrädor	15
Antikvariska iakttagelser.....	16
Råd inför framtida renoveringar	17
Fönsterbågar.....	17
Vattbrädor	17
Panel.....	17
Målning och färg.....	17
Källor.....	18

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens diarienummer:	8845–2024
Länsstyrelsens beslutdatum:	2025-03-19 2025-10-01
Länsmuseet Gävleborgs diarienummer:	2025–29/310
Projekttid:	september – november 2025
Platsbesök, antikvarisk medverkan:	2025-09-23 2025-11-07
Antikvarisk medverkan:	Ulrika Olsson, byggnadsantikvarie, Länsmuseet Gävleborg
Beställare:	Karin Sandström
Hantverkare:	Heinemann Snickeri AB, Norrala

Sammanfattning

Under hösten 2025 har åtta fönsterbågar tillverkats till gammelbyggningen på Sörböle Hälsingegård. Dessa åtta fönsterbågar sitter i de fyra fönsterenheterna som är belägna på byggnadens bottenplan mot söder - framsidan. De nya fönsterbågarna är tillverkade med de gamla som förlaga. Anledningen till att nya fönsterbågar behövde tillverkas var för att de gamla inte var möjliga att renovera. Träet var svårt rötskadat, urlakat och i princip fanns ingen kittfals kvar på bågarna. Även nytt glas beställdes till bågarna då de gamla var skurna i allt för nätta mått och det fanns glipor mellan glas och bågdelar. Till de fyra fönsterenheterna har även nya vattbrädor tillverkats.

Besluten från Länsstyrelsen Gävleborg är daterade 2025-03-19 och 2025-10-01 och har dnr: 8845–2024. Arbetena är utförda av Heinemann Snickeri AB, Norrala. Byggnadsantikvarie Ulrika Olsson, Läns museet Gävleborg har haft uppdraget som antikvarisk medverkande samt sammanställt föreliggande antikvariska slutrapport. Två platsbesök har gjorts under projektets gång, 2025-09-23 och 2025-11-07. Uppkomna frågor har stämts av via e-post.

Antikvarisk slutbedömning

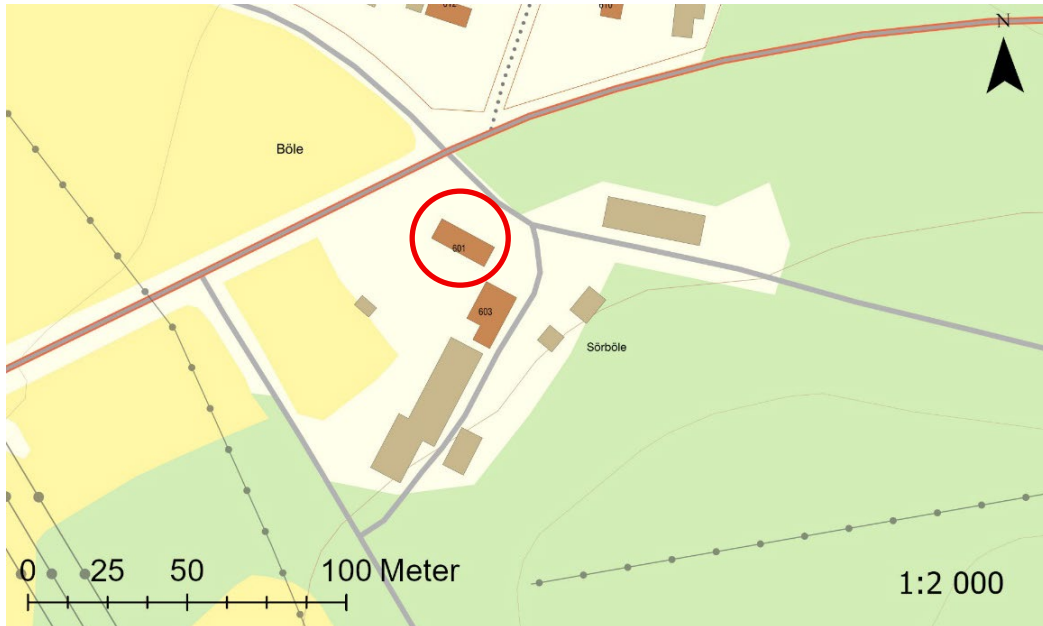
De åtta nya fönsterbågarna är tillverkade av tätvuxen fura med minst 10 årsringar per centimeter. Fönsterbågarna är tillverkade med traditionella sammanfogningar och arbetet håller hög kvalitet. De fyra vattbrädorna är tillverkade med samma höga ambitionsnivå. Arbetena är utförda i enlighet med länsstyrelsens beslut.

Arbetena är godkända ur antikvarisk synvinkel.

Figur 1. Gammelbyggningen på Sörböle Hälsingegård sedd från söder. Nya fönsterbågar har tillverkats till de fyra fönstren på bottenplan. Foto: Ulrika Olsson, 2025-11-07.

Karta

Figur 2. Gammelbyggnaden på Sörböle Hälsingegård är inringad. Utdrag ur Lantmäteriets topografiska webbkarta.

Lagskydd/kulturhistorisk betydelse

Gammelbyggnaden på Sörböle Hälsingegård uppfördes i sin tidigaste form under sent 1700-tal och har välbevarade interiörer från 1800-talet vilket ger byggnaden höga kulturhistoriska värden.

Historik och beskrivning

Sörböle Hälsingegård är belägen ett kort stycke från Florsjöns sydvästra strand. Gården har brukats av samma släkt sedan 1530-talet och är nu i ägo av den sextonde generationen. Gården har rymt en mängd byggnader längre tillbaka i tiden. Idag utgörs gårdsbilden till största del av bostadshuset uppfört 1885 – ombyggt och moderniserat under senare delen av 1900-talet - ladugård/loge som är tillbyggd under 1900-talet samt av den nu aktuella gammelbyggnaden.

Figur 3. Sörböle Hälsingegård så som gården såg ut omkring 1930. Gammelbyggnaden syns med sin gavel främst i bild. Foto från ägaren.

Gammelbyggningen uppfördes i sin tidigaste form som en parstuga i ett plan omkring 1780. Under mitten av 1800-talet byggdes huset till mot väster samt utökades med ett nytt våningsplan.

Mot gården är timmerstommen synlig medan övriga sidor av huset har panelklädda fasader. Fasaderna är rödslammade, liksom knutlådor och knutbrädor. Fönsterfoder, vattlister och fönsterbågar är vita, liksom entrépartiets omfattning som kröns av en mönstersågad list och en kraftigt utkragande gesims som skyddas av en rödfärgad plåttäckning. Ovanför den ockrafärgade dubbeldörren leder ett överljus in dagsljuset i farstun. Vid en första anblick förefaller alla fönster vara lika, men vid en närmare titt märks olika dimensioner mellan några av fönsterenheterna; här finns högresta fönsterpartier vid sidan av lägre fönsterpartier. Några av fönsterbågarna på övervåningen nytillverkades på 1970-talet och i dessa bågar är dimensionerna klumpigare än i de äldre, mycket smäckra fönsterbågarna.

Invändigt utmärker sig festsalen på övre plan med ett väggmålari från 1857. I måleriet skildras tio miljöer/vyer med kända motiv från Frankrike och Stockholm. Men det finns också flera motiv i måleriet som fortfarande är oidentifierade. Namnet på målaren som smyckat rummet är okänt. Förutom måleriet har gammelbyggningen också rum med schablonmåleri och äldre välbevarade tapeter.

Orsaker till åtgärd

De åtta fönsterbågarna på bottenplan mot söder bedömdes vara i uttjänt skick. Träet i bågarna var svårt rötskadat, urlakat och kittfalserna var i princip borta. Det var framför allt det sist nämnda problemet som gjorde det omöjligt att renovera de befintliga fönsterbågarna. Utan kittfals finns det ingen plats för glaset att vila i och därigenom heller ingen mån att bygga upp kittet som tätar och håller glaset. Även vattbrädorna var uttjänta.

När både bågar och glas besiktades närmare vid det första besöket stod det klart att de flesta av glaset i bågarna inte skulle kunna gå att återanvända, då de var skurna i allt för nätta mått. På flera ställen fanns glipor mellan glas och bågdelar. Efter att ett lager med äldre fönsterglas som finns på gården hade inventerats, framkom att alla dessa glas också hade för nätta mått. Därför beställdes nya glas till de åtta bågarna.

Figur 4. Två av de äldre fönsterbågarna innan påbörjade arbeten. Träet i fönsterbågarna var murket och urlakat. Kittfalsen var på sina ställen i det närmaste obefintlig. Vattbrädorna var uttjänta. Foto: Ulrika Olsson, Länsmuseum Gävleborg, 2025-09-23.

Figur 5. Uttjänta trädelar i fönsterbågarna ihop med glas som var för nätta för öppningarna gjorde att beslut fattades om att nya glas skulle användas i de nya fönsterbågarna. Foto: Ulrika Olsson, Länsmuseum Gävleborg, 2025-09-23.

Figur 6. Uttjänt vattbräda i fönsterparti till vänster om ingången. Vattbrädorna på denna sida var tillverkade i samma stycke trä som utgör karmbottenstycket. Foto: Heinemann Snickeri AB september 2025.

Utförda arbeten

Åtta nya fönsterbågar

När de åtta aktuella fönsterbågarna hade demonterats ur karmarna tog Heinemann Snickeri de mått som behövdes för att tillverka nya fönsterbågar; korsmått, horisontellt och vertikalt. Det visade sig att alla karmar hade individuella mått, trots att ögat läser öppningarna som precis lika stora. Karmarnas individuella mått gav individuella mått på de nya fönsterbågarna. Även djupet på karmfalsen visade sig vara olika i de olika karmarna. De två karmarna till höger om dörren var djupare än de två karmarna till vänster om dörren. De nya fönsterbågarna behövde anpassas även till dessa mått. Det gör att bågar till höger om dörren är 27 mm tjocka medan bågar till vänster om dörren är 21 mm tjocka.

De nya fönsterbågarna är tillverkade av tätvuxen fura med minst 10 årsringar per centimeter. Virket kommer från Rundvirke i Marma, Söderala. Delarna i fönsterbågarna är sammanfogade med traditionell slits och tapp som hålls ihop med hjälp av tränaror. Spröjsen sitter med tappar i bågstyckena. Profilen på insidan är avmallad från en av de gamla fönsterbågarna. De nya glasen är av fabrikat Restover Plus 3 mm. Linoljekitt från LA Arvidsson har använts. Bågarna är slutligen strukna med tre lager linoljefärg från Engwall och Claesson i kulör NCS S0500-N – bruten vit. Kulören mättes av från tidigare bågar och näraliggande ytor i karm och foder.

Figur 7. Detalj på sammanfogningen av bågstyckena. Foto: Heinemann Snickeri AB, oktober 2025.

Figur 8. En av de nytillverkade fönsterbågarna med nytt glas under målning på Heinemanns verkstad. Foto: Heinemann Snickeri AB, oktober 2025.

De fyra bågar som tidigare satt i köket, det vill säga i rummet till vänster om ingången, var målade på insidan medan de fyra fönsterbågar som tidigare satt i rummet till höger om ingången var omålade på insidan. Eftersom färglagren på karmar, fönsterbänk och invändiga foder var så urlakade i köket, togs beslut om att låta samtliga åtta nya fönsterbågar förbli omålade på insidan. Ytorna är dock oljade.

Fönsterbågarna är måttade in i karmen med en liten distans mot karmbottenstycket. Bågarna är fastsatta med traditionell hästkosöm.

*Figur 9. Profilen på en av de nytilverkade fönsterbågarna i rummet till höger om ingången.
Foto: Ulrika Olsson, Länsmuseum Gävleborg, 2025-11-07.*

Figur 10 och 11. Nytilverkade fönsterbågar till vänster om ingången, respektive till höger om ingången. Foto: Ulrika Olsson, Länsmuseum Gävleborg, 2025-11-07.

Figur 12. Nyttillverkade fönsterbågar i köket. Foto: Ulrika Olsson, Läns museet Gävleborg, 2025-11-07.

Figur 13. Nyttillverkade fönsterbågar i rummet till böger om ingången. Foto: Ulrika Olsson, Läns museet Gävleborg, 2025-11-07.

Fyra nya vattbrädor

Till de fyra fönsterenheterna har nya vattbrädor tillverkats. Dessa är tillverkade av tätvuxen furu med de gamla som förlagor. De gamla vattbrädorna hade olika anslutning mot karmbottenstycket; de två vattbrädorna till vänster om ingången ingick som del i karmbottenstycket, medan de två vattbrädorna till höger om ingången bestod av separata delar som var skruvade mot karmbottenstycket.

Vattbrädorna till vänster om ingången sågades bort från karmbottenstycket. De fyra nya vattbrädorna är limmade och skruvade i underkant mot karmbottenstycket, på samma vis som de tidigare vattbrädorna till höger om ingången var fastsatta. Vattbrädorna är målade med tre lager linoljefärg från Engwall och Claesson, i samma kulör som fönsterbågarna, det vill säga NCS S0500-N – bruten vit.

Figur 14. Nyttillverkad fönsterbåge och nyttillverkad vattbräda. Foto: Ulrika Olsson, Länsmuseet Gävleborg, 2025-11-07.

Figur 15. De åtta nytillverkade fönsterbågarna på bottenplan efter avslutade arbeten. Alla fyra fönstereenheter har även försetts med nya vattbrädor. Foto: Ulrika Olsson, Läns museet Gävleborg, 2025-11-07.

Antikvariska iakttagelser

Fönsterprojektet på Sörböle Hälsingegård var ursprungligen tänkt att bli mer omfattande än det blev. Länsstyrelsens första beslut rymmer, förutom de åtta nytillverkade fönsterbågarna med vattbrädor, även renovering av tio fönsterbågar. När projektet skulle påbörjas framförde ägaren önskemål om att endast utföra de åtta nya fönsterbågarna, inklusive vattbrädor och så blev beslutat. Detta av ekonomiska skäl.

Råd inför framtida renoveringar

Fönsterbågar

Ägaren har för avsikt att fortsätta med fönsterrenoveringen nästa säsong, detta på egen hand eller med hjälp av hantverkare. Antikvarisk medverkande menar att det är ett angeläget arbete då flera fönsterbågar är i dåligt skick. Inför renoveringen är det en god idé att läsa på kring metoderna för traditionell fönsterrenovering. Använd med fördel samma material och fabrikat vid renoveringen som har använts inom detta bidragsprojekt;

- Linoljekitt från LA Arvidsson.
- Linoljefärg från Engwall och Claesson, NCS S 0500-N – bruten vit.
- Nyttillkomna glas av fabrikat Restover Plus 3 mm.

Vattbrädor

Se över alla fönsters vattbrädor och tillverka nya där de befintliga är uttjänta. Dessa delar utgör viktiga skydd för att leda undan vatten från timmerstommen. På några ställen, både ovanför fönsterpartier och ovanför inklädda knutar, saknas vattbrädor. Vattbrädorna längst ner på de panelklädda fasaderna är i dåligt skick. Det är angeläget att dessa delar åtgärdas för att undvika rötskador i panel och stomme.

Panel

Om fasaddelar behöver bytas ut ska de rödfärgade delarna bytas till sågat virke och de ljus oljefärgsmålade delarna bytas till hyvlat virke. Befintliga dimensioner och eventuella profiler ska fungera som förlaga vid byte av material. Finns skador endast längst ner på fasadpanelen finns det ingen anledning att byta ut hela panelbrädan. Dock är det viktigt att lägga sågsnittet i lagningarna så att de sluttar utåt. På så vis riskerar vatten inte att rinna in mot timmerstommen.

Målning och färg

De rödfärgade delarna ska målas med äkta Falu rödfärg som bör penselstrykas på det väl rengjorda underlaget. De ljus målade byggnadsdetaljerna ska målas med linoljefärg i samma kulör som använts inom detta projekt: NCS S 0500-N. Använd med fördel linoljefärg från Engwall och Claesson.

Figur 16. Samtliga vattbrädor på ännu inte åtgärdade fönster behöver ses över. Det gäller vattbrädor både ovanför och nedanför fönsterbågarna. På några av fönsterenheterna saknas vattbrädor helt, se markering med den röda pilen. Fasadpanelen behöver på sikt lagas i och vattbrädan längst ner behöver bytas. Foto: Ulrika Olsson, Läns museet Gävleborg, 2025-11-07.

Källor

<https://www.sorbolehalsingegard.se/> 2025-11-17

Muntliga uppgifter från ägaren.

LänsMuseet Gävleborg, Södra Strandgatan 20, 802 50 Gävle. lansmuseetgavleborg.se